

OBDOBJA 20

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko
Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik

SLOVENSKI KNJIŽNI JEZIK – AKTUALNA VPRAŠANJA IN ZGODOVINSKE IZKUŠNJE

Ob 450-letnici izida prve slovenske knjige

Mednarodni simpozij Obdobja – Metode in zvrsti
Ljubljana, 5.–7. december 2001

Ljubljana 2003

Uredila:
Ada Vidovič Muha

Prevodi in korekture v tujem jeziku:
Ksenija Leban, Eva Sicherl; Darko Čuden, Margaret Davis, Tatjana Komarova,
Bojana Maltarič, Đurđa Strsoglavac, Marjeta Vrbinc, Janez Zor

Korekture:
avtorji, Ada Vidovič Muha, Hotimir Tivadar, Metka Lokar, Urška Jarnovič

Tehnično uredila:
Metka Lokar

Zunanja oprema:
Metka Žerovnik

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6(082)
811(4)(082)
81'246.3(082)

MEDNARODNI simpozij Obdobja - metode in zvrsti (2001 ; Ljubljana)

Slovenski knjižni jezik - aktualna vprašanja in zgodovinske
izkušnje : ob 450-letnici izida prve slovenske knjige / Mednarodni
simpozij Obdobja - metode in zvrsti, Ljubljana 5.-7. december 2001 ;
[uredila Ada Vidovič Muha ; prevodi Ksenija Leban ... et al.]. -
Ljubljana : Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku
za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003. - (Obdobja ; 20)

ISBN 961-237-057-5
1. Gl. stv. nasl. 2. Vidovič-Muha, Ada
125833984

Izdal:
Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko
Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

Izdajo zbornika sta omogočila Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport RS in
Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

Tisk:
Littera picta, d. o. o.
Naklada: 500 izvodov

VSEBINA

Ada Vidovič Muha SPREMNA BESEDA	IX
NAGOVORI ob začetku jubilejnega simpozija Obdobja 20:	
akademik Boris Paternu, predsednik prvega simpozija Obdobja.	XV
dr. Dimitrij Rupel, minister za zunanje zadeve RS.	XVII
prof. dr. Ada Vidovič Muha, predsednica simpozija Obdobja 20	XX

SODOBNI JEZIK, LITERATURA IN KULTURA

I DRUŽBENA VPRAŠANJA NACIONALNIH JEZIKOV IN KULTUR

Ada Vidovič Muha SODOBNI POLOŽAJ NACIONALNIH JEZIKOV V LUČI JEZIKOVNE POLITIKE	5
Rudi Rizman GLOBALIZACIJA IN KULTURA: KONFLIKT ALI SINERGIJA?	27
František Čermák MINOR LANGUAGES IN TODAY'S EUROPE: THE CZECH CASE	43
Marko Stabej BO EN JEZIK DOVOLJ? VEČJEZIČNOST V ENOJEZIČNOSTI	51
Leonid P. Krysin О СОЦИАЛЬНО ОБУСЛОВЛЕННЫХ ПРОЦЕССАХ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ КОНЦА XX ВЕКА	71
Aleksandra Derganc NEKATERI VIDIKI ODNOSOV MED RUŠČINO IN CERKVENO SLOVANŠČINO V 20. STOLETJU	87
Elena A. Zemskaja О ЯЗЫКЕ РУССКОГО ЗАРУБЕЖЬЯ	95
Erika Kržišnik FRAZEOLOGIJA IN NJENA FUNKCIJA V ČASOPISU SLOVENSKIH IZSELJENCEV V ARGENTINI	107
Elizabeta Bernjak VLOGA MANJŠINSKIH JEZIKOV V ZDRUŽENI EVROPI: PERSPEKTIVE RAZVIJANJA SLOVENŠČINE KOT MANJŠINSKEGA JEZIKA V »EVROPI REGIJ«	127
Jasmina Markič SLOVENŠČINA KOT MEDNARODNI KONFERENČNI JEZIK	139
Barbara Kunzmann-Müller GESELLSCHAFT IM WANDEL – SLOVENISCH IM WANDEL	147

Ljudmil Spasov, Lidija Arizankovska HIERARHIZACIJA JEZIKOV V REPUBLIKI MAKEDONIJI IN REPUBLIKI SLOVENIJI GLEDE NA JEZIKOVNO POLITIKO EVROPSKE UNIJE	161
Božena Tokarž, Emil Tokarž SLOVENSKI JEZIK IN KULTURA V KONTEKSTU VEČKULTURNOSTI EVROPSKE UNIJE	171
Jochen Raecke WESHALB ES ZWAR SLOWENISCH OHNE SLOWENEN GEBEN KANN, ABER KEINE SLOWENEN OHNE SLOWENISCH	177
Anita Peti-Stantić JEZIK KOT VREDNOTA	185
Rada Cossutta VEČJEŽIČNOST V KRAŠKEM IN ISTRSKEM NAREČNEM PROSTORU	195

II KNJIŽNI JEZIK – PREUREJANJE DRUŽBENIH VLOG

Breda Pogorelec SLOVENSKI KNJIŽNI JEZIK – NORMA IN ŽIVLJENJE	203
Andrej E. Skubic MESTO STANDARDNEGA JEZIKA V JEZIKOVNEM REPERTOARJU POSAMEZNIKA	209
Hana Gladkova VZESTUP A KRIZE SYMBOLICKÝCH FUNKCÍ SLOVANSKÝCH STANDARNÍCH JAZYKŮ	227
Monika Kalin Golob JEZIKOVNA KULTURA, JEZIKOVNO NAČRTOVANJE IN EVROPSKO ZDRUŽEVANJE	255
Tomaž Sajovic IDEOLOGIJA IN SLOVENSKI KNJIŽNI JEZIK	271
Natalija Šulgina СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИИ УДАРЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ СЛОВЕНСКОМ ЛИТЕРАТУРНОМ ЯЗЫКЕ (на примере односложных существительных мужского рода)	283
Roberto Dapit NASTAJANJE KRAJEVNIH KNJIŽNIH JEZIKOV PRI SLOVENCIH V FURLANIJI	301
Han Steenwijk THE ROOTS OF WRITTEN RESIAN	313

III VLOGA JEZIKA V LITERaturi IN KULTURI

Meta Grosman MEDKULTURNA ZAVEST PROTI HIBRIDIZACIJI (SLOVENSKEGA) JEZIKA	325
Franc Zdravec SMISEL IN NESMISEL TUJIH BESED/JEZIKOV V SLOVENSKEM ROMANU (1949–2000)	343
Irena Novak Popov REFLEKSIJA SLOVENSKEGA JEZIKA V SODOBNI SLOVENSKI POEZIJI	353

Zvonko Kovač STILSKA FUNKCIJA SLOVENSKEGA I HRVATSKOKAJKAVSKOGA JEZIKA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI	371
Alenka Jenstrle Doležal ONTOLOŠKA VPRAŠANJA SLOVENSKEGA JEZIKA	381

IV SLOVENŠČINA – STRUKTURNO-POMENSKE LASTNOSTI JEZIKOV

Helmut W. Schaller THE SLOVENE LANGUAGE AND ITS IMPORTANCE FROM THE POINT OF VIEW OF COMPARATIVE LINGUISTICS: SLOVENE AND SOUTH SLAVONIC BALKAN LANGUAGES	391
Jože Toporišič SLOVENSKA SLOVNICA MALO DRUGAČE?	397
Andreja Žele VEZLJIVOST KOT POMENSKOSKLADENJSKI POKAZATELJ ŽIVOSTI SLOVENŠČINE	421
Simona Krajnc JEZIK V ELEKTRONSKIH MEDIJAH	435
Tatjana Filimonova PRIMERJALNA ANALIZA SLOVENSКИH IN RUSКИH FRAZEMOV Z ŽIVALSKIMI POIMENOVANJI	447
Marina Zorman POGLED NA POPOLNE SINONIME SKOZI PRIZMO ZVRSTNOSTI	455
Primož Jakopin O NEKATERIH KVANTITATIVNIH KAZALCIH V SLOVENSKEM JEZIKU	471
Władysław Kryzia KONSTRUKCJE ZDANIOWE ZE ZNACZENIEM OBOWIĄZKU I POWINNOŚCI U P. TRUBARA I WE WSPÓŁCZESNYM SŁOWEŃSKIM PRZEKŁADZIE <i>KATECHIZMU</i> <i>KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO</i> (w porównaniu z polskim przekładem)	483
Marta Pančíková NIEKOL'KO PŘÍKLADOV MEDZIJAZYKOVEJ HOMONYMIE – SLOVINČINA, SLOVENČINA	495

IZ ZGODOVINE JEZIKA

I OBLIKOVANJE IN RAZVOJ KNJIŽNIH JEZIKOV

Mirek Čejka SOME OBSERVATIONS ON THE INTERACTION OF »GLOBAL« LATIN WITH NATIONAL LANGUAGES IN THE 16 TH CENTURY (Martin Luther – Jan Blahoslav – Primož Trubar)	507
Janez Rotar SKRB PRIMOŽA TRUBARJA ZA AVTONOMNOST SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA V LUČI PISEM APOSTOLA PAVLA	513
Peter Herrity KONSTITUIRANJE SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA: VLOGA ZGODOVINE IN LINGVISTIKE	531

Eva Pallasová ROLE ORTOGRAFICKÉHO SYSTÉMU PŘI STANDARDIZACI NÁRODNÍHO JAZYKA	541
Irena Orel SLOVENSKI PISNI JEZIK NEKDAJ IN DANES – MED IZROČILOM IN GOVOROM . .	551
Andreja Legan Ravnikar OBLIKOVANJE OBREDNE TERMINOLOGIJE V OKVIRU NORMIRANJA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA	563
Majda Merše SLOVNIČNA OBVESTILNOST NAČRTOVANEGA SLOVARJA JEZIKA SLOVENSКИH PROTESTANTSКИH PISCEV 16. STOLETJA	581
Rudolf Kuhar LÉXIKÁLNO-SÉMANTICKÉ PARALELY V SLOVENČINE A SLOVINČINE (aj na jazykovom materiáli <i>Žilinskej knihy</i>)	597
Francka Premk O IZVIRNIH BIBLICIZMIH V TRUBARJEVEM <i>KATEKIZMU</i> 1550. Ta prauizhin bode is fuye Vere shiu (TC 1550, 88 [52b]). Značilnosti besednjaka prve slovenske knjige.	605
Kosta Peev ПОСЕБНОСТИ ВО ОРГАНИЗАЦИЈАТА НА РЕЧЕНИЦАТА ВО ТЕКСТОВИТЕ НА М. МАЛЕЦКИ И СТ. ВЕРКОВИЌ (од македонските говори влезени во основата на старословенскиот јазик) . . .	617
Giorgio Ziffer ON THE HISTORICITY OF OLD CHURCH SLAVONIC	629
Sorin Paliga ARCHAIC PLACE NAMES IN SLOVENIA: PRE-INDO-EUROPEAN, INDO-EUROPEAN (ILLYRIAN, CELTIC, THRACIAN), EARLY ROMANCE	637
II STANDARDIZACIJA SLOVENŠČINE – 19. STOLETJE	
Tomo Korošec SLOVENSKO VOJAŠKO IZRAZJE V DELIH ANDREJA KOMELA OD 1872 DO 1891 . .	655
Marko Jesenšek SLOMŠKOV JEZIKOVNI NAZOR IN SLOG	669
Jasna Honzak Jahić MIKLOŠIČEV PRISPEVEK K NASTAJANJU IN OBLIKOVANJU SLOVENSKEGA PRAVNEGA IZRAZJA	683
DODATEK	
Jan Kořenský LANGUAGE FUNCTIONS IN EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES	699
Oldřich Uličný ЧЕШСКИЙ ЯЗЫК НА ПЕРЕЛОМЕ СТОЛЕТИЙ	703

SPREMNA BESEDA

Jubilejni 20. mednarodni simpozij Obdobja je potekal med 5. in 7. decembrom leta 2001 tradicionalno v organizaciji takratnega Oddelka za slovanske jezike in književnosti in njegovega Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik. Naključje je hotelo, da je bil umeščen v evropsko leto jezikov, zaznamovan pa s 450-letnico prve slovenske knjige, temeljnim dogodkom, ki je pojem slovenstva aktualiziral v smislu evropske nacionalne ideje. Oba dogodka sta simpozij tematsko usmerila v obravnavo predvsem osrednje jezikovne zvrsti – *slovenskega knjižnega jezika z vidika aktualnih vprašanj in zgodovinskih izkušenj*.

Zbornik prinaša 55 prispevkov, ki so ustrezno zasnovi simpozija ločeni na dve temeljni problemski skupini, in sicer na *sodobni jezik, literaturo in kulturo* in na *zgodovino jezika*.

Največ – kar šestnajst – prispevkov je v prvi skupini. Tematsko so usmerjeni v obravnavo *družbenih vprašanj nacionalnih jezikov in kultur* v spreminjajočih se težiščih politične, predvsem pa ekonomske moči v evropskih in svetovnih okvirih; v ta sklop lahko uvrstimo tudi dva krajša prispevka, iz formalnih razlogov objavljena v *Dodatku*. Avtorji so razmišljali o perspektivi nacionalnih in manjšinskih jezikov znotraj združene Evrope, iskali predvsem dinamično konstruktivnost razmerja med t. i. globalnim in nacionalnim na ravni jezika in kulture – možnost obojesmernega vplivanja in s tem širjenja (kultiviranja) pojmovnega sveta tako človeka posameznika kot posameznih segmentov družbe. Podan je tudi poskus opredelitve nekaterih sociolingvističnih pojmov, ki jih aktualizira postmoderna informacijska družba, npr. globalni, nacionalni, materni, prvi jezik idr. Tudi zaradi močnih migracijskih tokov je v zvezi z jeziki, kot je slovenščina, poudarjen pomen jezikovnega načrtovanja in jezikovne politike, ki naj bo dinamična, odprta, skladna s komunikacijskimi potrebami časa; razvidna je nujnost oblikovanja nacionalne jezikovne strategije oz. nujnost vgraditve jezikovne politike v strateški segment države. Dejstvo je, da bo slovenščina znotraj Evropske unije prevzela popolnoma novo vlogo, saj bo postala eden izmed mednarodnih konferenčnih jezikov. – Kot izkazujejo nekateri prispevki, je ruska jezikovna situacija posledično glede na družbena dogajanja zaznamovana predvsem z notranjimi jezikovnimi premiki tudi v smislu odpiranja oz. pretresanja razmerja med t. i. standardnim jezikom ter različnimi socio- in geolekti. V zvezi s

slovenščino in ruščino so obravnavana vprašanja jezika izseljencev tako na ravni medsebojnega generacijskega primerjanja kot primerjanja z razvojem jezika v domovini.

Z vprašanji *preurejanja družbenih vlog knjižnega jezika* se ukvarja osem prispevkov. Gre namreč za tisti segment jezika, ki je v času spreminjanja vloge nacionalne države najbolj izpostavljen. Kot je bilo že zapisano, je danes nujno klasično opredelitev knjižnega jezika, izhajajočo iz praškega funkcionalizma 30. let 20. stoletja, v novih družbenih in političnih okoliščinah, zaznamovanih predvsem z vplivi procesov svetovnega povezovanja in združevanja, na novo premisliti. – Prispevki aktualizirajo tako znotrajjezikovna kot medjezikovna razmerja; pri prvih gre zlasti za razmerje knjižnega oz. standardnega jezika do različnih sociolektov na eni strani in do njegovih različnih žanrskih realizacij na drugi. Seveda pa je večina prispevkov vezanih na vprašanja vplivov t. i. globalnega jezika na posamezne segmente knjižnojezikovne norme oz., kar je bilo prav tako že predvideno, na izginevanje nekaterih simbolnih družbenih in političnih vlog knjižnega jezika, zamejenih v praškem strukturalnem funkcionalizmu. Med drugim vpliv tudi globalnega jezika (angleščine) izkazuje konkretna razčlenitev naglasne problematike na gradivu mlajše oz. mlade generacije. – Posebne zgodovinske okoliščine so vplivale na zapleteno razmerje med knjižnim jezikom in oblikovanjem slovenskega krajevnega pisnega jezika pri Slovencih v Furlaniji.

S samo petimi prispevki je oblikovan sklop o *vlogi jezika v literaturi in kulturi* s poudarjenim kulturološkim vidikom oz. z nujnostjo oblikovanja t. i. medkulturne zavesti, ki jo zahteva aktualni čas. Iz razčlenitve nekaterih sodobnih leposlovnih besedil je razvidna upravičenost oz. neupravičenost jezikovnega izraza, zaznamovanega s t. i. tujostjo oz. v kontrastivnem razmerju slovenščine s hrvaško kajkavščino z možnostjo stilne izrabe prvin enega ali drugega jezika. Pesniški izraz se kaže kot morda najbolj zavezan ontološkemu bistvu jezika.

Strukturno-pomenske lastnosti slovenščine, ki nastajajo tudi pod vplivom intenzivnih jezikovnih stikov, zlasti seveda z angleščino, obravnava devet prispevkov – nekateri tudi kontrastivno oz. komparativno (z ruščino, slovaščino). Izpostavljene so slovničnokategorialne posebnosti slovenščine in v tem smislu tipološke povezave med slovenščino in drugimi južnoslovanskimi balkanskimi jeziki. Predvsem na podlagi vezljivostnih sprememb so predstavljeni novi pomenotvorni postopki; poudarjene so nekatere leksikalne lastnosti slovenščine, predvsem formalne posebnosti jezika novih, elektronskih medijev, tudi kvantitativne lastnosti segmenta slovenščine. Poseben prispevek se polemično odziva na nekatera objavljena stališča v zvezi z reševanjem slovničnih vprašanj (knjižne) slovenščine.

Iz problemskega sklopa, vezanega na *zgodovino jezika*, je bilo mogoče oblikovati dve podtemi.

Najobsežnejša – z dvanajstimi prispevki – je vezana na obravnavo *oblikovanja in razvoja knjižnih jezikov*. Dodana ji je razprava, ki je sicer tematsko zgodovinska,

vendar pa nima s knjižnimi jeziki nobene povezave; gre za obravnavo *arhaičnih krajevnih imen v Sloveniji*. – Humanistično-reformacijska dejavnost 16. stoletja nas je z vknjiženjem slovenskega kulturnega jezika – s prvo slovensko knjigo leta 1550/1551 – uvrstila med narode s tako rekoč nepretrgano 450 let staro knjižno tradicijo, cepljeno na tisočletni dokumentirani zgodovinski spomin Brižinskih spomenikov. Slovenska jezikovna skupnost je s tem, da je s knjigo v svojem jeziku lahko postala nosilka aktualne humanistične ideje in seveda tudi ideologije časa, doživela temeljni kakovostni premik – uvrstila se je med evropske narode, ki jih je zaznamoval jezik v svojem ontološkem smislu. Kar nekaj razprav se ukvarja s tem zgodovinskim dogajanjem, temeljnimi za usodo slovenskega naroda. – Opozorjeno je na kulturno diglosijo 16. stoletja, temelječo na razmerju med referenčnim svetom t. i. globalne latinščine in nacionalnih jezikov. – Prispevki, vezani na razvojno dinamiko slovenskega knjižnega jezika, so zasnovani kontrastivno oz. primerjalno z drugimi jeziki – češčino, slovaščino; poudarjajo tudi razmerje med pisno in govorno besedo v smislu normativnosti s prvinami sociolingvističnega vzporejanja jezikovne situacije v različnih zgodovinskih obdobjih. Predstavljeni so viri obredne terminologije 16. stoletja, z besedotvornotipološkega vidika primerjalno tudi s sodobnim jezikom. – V zvezi s staro cerkveno slovanščino je opozorjeno na aktualnost stališč, ki so bila v zvezi s proučevanjem tega jezikovnega fenomena izpostavljena že v Tezah Praškega lingvističnega krožka. Z razčlenitvijo govorov jugovzhodne Makedonije se potrjuje teza, da je solunsko področje osnova »prvega slovanskega knjižnega jezika«. – Koncept slovarja slovenskih protestantskih piscev s poudarkom na slovnični obvestilnosti je predstavljen primerjalno z nekaterimi zgodovinskimi slovarji slovanskih jezikov.

V posebnem tematskem sklopu so predstavljeni trije prispevki o *standardizaciji slovenščine v 19. stoletju*. Opozorjeno je na veliko delo, ki ga je za oblikovanje in utrjevanje slovenske vojaške terminologije opravil Andrej Komel v drugi polovici 19. stoletja; kar nekaj družbenih in političnih prvin, povezanih tudi s položajem slovenščine, je vplivalo na izpust oz. neupoštevanje tega dela pri standardizaciji slovenščine. Izpostavljena so Miklošičeva merila v zvezi z oblikovanjem in ustaljevanjem pravne terminologije. – Tudi z naslonitvijo na jezikoslovna načela Dobrovskega in Kopitarja se dokazuje in potrjuje pomembnost Slomškovega deleža pri oblikovanju kultivirane norme knjižnega jezika v prvi polovici 19. stoletja.

Naj se ob zadnjem dejanju 20. simpozija Obdobja – izdaji obsežnega zbornika prispevkov, predstavljenih na simpoziju – zahvalim članom mednarodnega organizacijskega odbora, ki so pomagali pri marsikateri strokovno zahtevni odločitvi, v tem smislu še posebej kolegici Aleksandri Derganc. Zahvaljujem se seveda vsem sodelujočim na simpoziju, pa tudi vsem, ki so pomagali pri uspešni izpeljavi simpozija in pripravi zbornika, zlasti strokovni tajnici mag. Mojci Nidorfer Šiško-
vič, tehnični urednici zbornika Metki Lokar in knjižnici Oddelka za slovenistiko in Oddelka za slavistiko. Upajmo, da bo obsežna knjiga z mnogimi tehtnimi raz-

mišljanji domačih in tujih strokovnjakov o temeljni vlogi slovenskega jezika tudi v sodobni družbi prispevala k ohranitvi sedaj že več kot dvajsetletne tradicije osrednjega simpozija slovenske humanistike z veliko, tudi mednarodna odmevnostjo.

Ada Vidovič Muha
predsednica simpozija Obdobja 20

**NAGOVORI OB ZAČETKU JUBILEJNEGA
SIMPOZIJA OBDOBJA 20**

Spoštovani!

Prišli smo do dvajsetega simpozija *Obdobij* in ob tej priložnosti je najbrž potreben kratek uvodni postanek za pogled nazaj in razmislek nad tem daljnosežnim znanstvenim podvigom ljubljanske univerzitetne slavistike.

Začel se je junija 1979 pod naslovom *Obdobja v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi* kot posebni, programsko samostojni del takrat že utečenih poletnih *Seminarjev slovenskega jezika, literature in kulture*, ki so v tistem letu dosegli svoj petnajsti tečaj in jih je organiziral Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani. Nato so se *Obdobja* redno nadaljevala, z enoletnim ali dveletnim presledkom, vse do danes, in imajo odprto pot naprej. Postala so tudi po svetu znano mednarodno središče slovenistike. Ustanova trajne tvornosti in stalne mednarodne menjave novih idej ob raziskovanju slovenskega jezika in slovenske književnosti. Dosežki simpozijev so ohranjeni v zbornikih referatov, ki so doslej izšli v 19 zajetnih knjigah, od katerih posamezna obsega od 300 do 600 strani. Pomenijo aktualno knjižno zbirko, nepogrešljivo za domačo in svetovno slavistiko.

Kaj je bil od vsega začetka namen tega razmeroma široko zastavljenega ciklusa simpozijev?

To je bila najprej preizkušnja, prevetritev in prenova domače slovenistike, se pravi njenega jezikoslovja in literarne vede, ob aktualizaciji njunih temeljnih zgodovinskih in teoretskih vprašanj. Za skupni ključ v problematiko je bil izbran daljnoročni delovni načrt: nov pregled historičnih obdobjev jezika in književnosti vse od srednjega veka do neposredne sodobnosti. Načrt smo v celoti izvedli, in sicer v dveh večjih zaporednih lokih. Začeli smo z razsvetljenstvom, z obdobjem konstituiranja slovenske posvetne književnosti in opaznim zagonom takratnega jezikoslovja, zatem pa nadaljevali z romantiko, realizmom, simbolizmom, ekspresionizmom in socialnim realizmom ter sklenili s sodobnim modernizmom. Vmes pa so se začele tudi že obravnave starejših obdobjev: srednjega veka, reformacije 16. stoletja, baroka in zatem narodnega preporoda, kjer sta se oba programska loka ujela. S tem je bil pregled zgodovinskih epoh v nekem smislu opravljen in *Obdobja* so svoj nadaljnji program obrnila k žanrom in metodam (npr. sonet in sonetni venec, individualni in generacijski ustvarjalni ritmi, romantična

poema, historizem, aktualna vprašanja slovenskega knjižnega jezika). Vrsta simpozijev vmes je bila posvečena velikim slovenskim jezikoslovcem ob njihovih jubilejih, tako so izšli trije obsežni zborniki: Ramovšev, Miklošičev in Kopitarjev. Nadaljevali so še nekoliko starejšo tradicijo, ki se je začela že z Nahtigalovim zbornikom leta 1977.

Druga značilnost našega načrta simpozijev je bila: opraviti to preizkušnjo s sodelovanjem strokovnjakov iz tujine, že znanih pa tudi mlajših imen iz univerzitetnih in drugih raziskovalnih središč slavistike po svetu. Uspelo nam je pritegniti širok krog tujih strokovnjakov k slovenistični tematiki, pa naj je šlo za jezik ali za književnost. S tem se je znatno okrepila slovenistika v širši mednarodni slavistiki, z novimi lektorati slovenskega jezika vred.

Tretja značilnost simpozijev o obdobjih je bila, da je njihov program segel čez meje jezikoslovne in litararne slovenistike in bil odprt tudi drugim strokam slovenske humanistike in družboslovja, zajetim pod širši skupni pojem »kultura«. Sodelovale so: klasična filologija, germanistika, romanistike, komparativistika, zgodovina, umetnostna in glasbena zgodovina, filozofija, teologija idr. Tako je obravnava obdobja dobila širok, »enciklopedični« kontekst.

Seveda je bil načrt simpozijev izvedljiv predvsem z močnim aktiviranjem slavistov ljubljanske Filozofske fakultete. Prišlo je do izrazito tvorne delovne osredinjenosti sicer zelo divergentnih raziskovalnih smeri in različnih človeških nravi. Strokovni aktualizem je ljudi in delo vezal v posebno notranjo živost. Ta ostaja tudi pri prehodu na novo, bolj specializirano tematiko. To še posebej dokazuje letošnji simpozij, ki ga vodi prof. dr. Ada Vidovič Muha in se je lotil vprašanj o usodi slovenskega knjižnega jezika v času globalizacije.

In če bežno povzamemo dosedanje dosežke *Obdobja*?

Gre za spoštovanja vredno količino in kakovost novih spoznanj znotraj naših dveh temeljnih nacionalnih ved: slovenskega jezikoslovja in slovenske literarne zgodovine, in sicer v bogatem kontekstu opažanj in ugotovitev mednarodne slavistike. Nobena kulturna, literarna in jezikoslovna zgodovina Slovencev ne bo mogla nastajati mimo tega pomembnega opusa, zbranega v obsežni zbirki *Obdobja*, ki je odprta tudi v prihodnost.

Akademik Boris Paternu
predsednik prvega simpozija *Obdobja*

Spoštovani,

v veliko zadovoljstvo in čast mi je, da vas lahko pozdravim in nagovorim ob tej posebni priložnosti, ob pričetku 20. mednarodnega znanstvenega simpozija Obdobja z naslovom *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*.

Minilo je 450 let od izida prve slovenske knjige, praznujemo 201. leto rojstva pesnika Franceta Prešerna, letošnje leto pa praznujemo tudi 10-letnico slovenske države. Vsak od teh časovnih mejnikov po svoje razmejuje obdobje slovenskega jezika, njegovega razvoja in rasti.

Pomen slovenskega jezika kot sredstva izražanja, sporazumevanja, kot identifikacijskega sredstva in kot »ključa« obstoja slovenskega naroda je za Slovence seveda večno aktualna tema.

Jezik lahko razumemo kot področje in kot sredstvo izražanja. V tem primeru je jezik povezan s človekovimi pravicami, demokracijo in svobodo. Jezik je simbol in vrednota zase. Mnogi evropski narodi so utemeljili pravico do neodvisnosti, samostojnosti in državnosti s pravico do svobodnega izražanja v maternem/narodnem jeziku. Ena od definicij svobode je povezana z izražanjem: človek je svoboden, kadar se lahko svobodno izraža, s čimer uresničuje samega sebe. Mnoge države so utemeljene na narodnosti, ta pa je utemeljena na posebni kulturi in edinstvenem jeziku.

V Sloveniji je slovenščina uradni in delovni jezik. Z vstopom Slovenije v EU bo slovenščina postala eden uradnih jezikov EU, vendar (zaradi svoje »majhnosti«) gotovo ne bo postala delovni jezik EU, kot so angleščina, nemščina in francoščina. Razprave o tem, kateri jeziki so najbolj primerni kot delovni jeziki v EU, in o tem, ali ne bi bilo prav, ko bi se zedinili za en sam jezik, tečejo že vrsto let. Izid teh razprav je odvisen od fizične velikosti, finančne in politične moči posameznih jezikov oz. njihovih narodov. Vsakdanja in redna raba velikih jezikov je večinska odločitev, utemeljitev pa je ekonomska.

Kot »delovni jezik« je jezik sredstvo sporazumevanja. Da bi se razumeli, moramo »govoriti isti jezik« oz. razumeti tujega. V tem primeru je jezik povezan s praktičnimi interesi, s koordinacijo različnih dejavnosti itn. Sporazumevanje je

praktični problem, ki ga je mogoče reševati z izobraževanjem, z različnimi tehničnimi postopki in pripomočki.

Jezikovna vprašanja niso bila politična in politizirana samo v preteklosti, ampak so takšna tudi danes. V mednarodnih stikih skušamo po navadi jezikovna vprašanja reševati kot praktična vprašanja: predvsem, kadar gre za stike med prijateljskimi narodi, ki niso obremenjeni s težavami superiornosti oz. inferiornosti. Recimo, da gre za sporazumevanje o gospodarskih, finančnih, ekoloških, kulturnih, znanstvenih ... problemih.

Dobre komunikacije so mogoče ob predpostavki vsaj minimalnega interesa za »poglabljanje v dušo sogovornika«. Kot dobro pove nemška beseda *verstehen*, iz katere je Max Weber naredil slavno teorijo, je za razumevanje potrebno sobesednika »zastopiti«, torej stopiti na njegovo mesto, se vživeti v njegov položaj.

Po eni strani smo danes, v uresničeni narodni državi, jezikovno zadovoljni in zmagoslavni. *Slovenci se radi izražamo in se tudi vse bolj sproščeno izražamo*. Območje slovenščine je v primerjavi z drugimi jeziki izredno omejeno. Slovenščina je šla skozi različna obdobja sobivanja z drugimi jeziki in različna ideološka obdobja. Kar zadeva (fizični) domet slovenščine, smo seveda prikrajšani. Če jo primerjamo z jeziki, kot so ruščina, španščina in angleščina, se nam zvrta v glavi.

Druge večje države imajo v primerjavi s Slovenijo seveda veliko prednosti. Za Angleže, Francoze in Nemce velja, da lahko s svojimi jeziki brez težav prestopijo meje svojih nacionalnih držav. Njihovi nastopi v mednarodnih organizacijah so *a priori* boljši, ker so angleški, francoski ali nemški. Ob izstopu iz Slovenije je potrebno zamenjati komunikacijski sistem: približno tako, kot se preklapijo naši telefoni in modemi. Ob vstopu v drug sistem se mu moramo prilagoditi. Vstopili smo v dom nekoga drugega. Slovenščina se bo znašla v krizi. Opora, ki nam jo je dajala, ne pomaga več. Pomislimo, kako drugače se vedemo in kako ravnamo, kadar moramo to, kar nam je samoumevno, razložiti tujcu. Pomislimo, kakšna je razlika med nastopom pred domačim in pred tujim občinstvom. Pomislimo tudi, da prastari trik, s katerim smo tujce razglasili za neme oz. Nemce, verjetno ne bo vžgal. Na svetu so tujci v večini, njihov čas in poglabljanje v slovenske probleme pa je omejen.

Ko bo Slovenija članica EU, bo nastopala v njenih odločilnih organih, bo sodelovala na konferencah, predvsem pa v skupnih akcijah. Ob teh priložnostih ne bo šlo za to, da bi našli prave izraze za svoja notranjepolitična in notranjepsihična občutja, ampak bo šlo za to, da bomo znali spretno ravnati v korist slovenskih nacionalnih interesov, kar pomeni, da bo potrebno iskati soglasja in zaveznike med drugimi člani; da bo treba »trgovati« v zakulisju in naglo izračunavati razmerje med stroški in dosežki. Glavna aktivnost slovenskih predstavnikov oz. govorcev bo osredotočena na *sporazumevanje*. *Trudili se bomo, da z nasprotno stranjo pridemo do skupne resnice*.

Seveda je (ne)znanje tujih jezikov še vedno problem. Toda skoraj vedno bomo ugotovili, da slabo govorijo tuje jezike in delajo napake tisti, ki slabo govorijo

slovensko in delajo napake v svojem maternem jeziku. Tuje besede poiščete v slovarju ali v računalniku, njihove funkcije in zveze pa so v glavi. Predstavljajmo si simultane prevajalce, ki morajo v tuji jezik prevesti stavek, ki je brez pomena ali neroden že v slovenščini!

Zastopniki in govorniki velikih narodov ne potrebujejo prevajalcev, kot jih potrebujejo zastopniki in govorniki majhnih. Kadar govorijo »veliki«, jih vsi razumejo brez prevajanja. Prevajanje (iz majhnih jezikov, npr. iz slovenščine) je problem majhnih, ne velikih. Zato je potrebno pri načrtovanju jezikovnega življenja EU določiti znatna dodatna sredstva za prevajalske sisteme majhnih jezikov. Za Slovenijo pri tem ni sprejemljiva nobena ideja o »racionalizaciji«. (Odločno nasprotujemo racionalizaciji števila uradnih jezikov EU.) Brez zavarovanja jezikovne dediščine in kompetence vseh, tudi najmanjših evropskih narodov, bi prišlo do resne krize.

Usoda slovenskega jezika, ko bo Slovenija v EU, me ne skrbi. Za slovenščino (kot sploh za kulturo) bomo lahko dobro skrbeli samo pod pogojem, da bomo gospodarsko uspešni. Čim boljše bo v Sloveniji znanje tujih jezikov, tem bolje se bo Slovenija sporazumevala s svetom; toliko boljše bo odprta in konkurenčna. To so pogoji za gospodarsko in kulturno blaginjo. Tujih jezikov se moramo učiti, da bi ohranili slovenščino.

Dovolite mi, da na koncu še enkrat prisrčno pozdravim tuje in domače strokovnjake in jim zaželim uspešno delo.

Organizatorju simpozija, Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, in mednarodnemu pripravljalnemu odboru pa čestitam za veliko in izjemno delo, za pripravo jubilejnega simpozija, ki se odvija ravno v Evropskem letu jezikov, in jim želim veliko uspeha tudi v bodoče.

Dr. Dimitrij Rupel
minister za zunanje zadeve RS

Spoštovani zbor,

pozdravljam vas na začetku letošnjega jubilejnega 20. mednarodnega znanstvenega simpozija Obdobja v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi s krovno tematsko usmeritvijo *Metode in zvrsti*; letošnji simpozij je posvečen *aktualnim vprašanjem in zgodovinskim izkušnjam slovenskega knjižnega jezika*.

Ob tej jubilejni priložnosti naj najprej posebej pozdravim akademika Borisa Paternuja, predsednika prvega simpozija Obdobja, ki je leta 1979 na slavističnem oddelku Filozofske fakultete zasnoval in v veliki meri tudi uresničeval dolgoročni slovenistični načrt Obdobji; zaznamoval ga je s pomembnima prvinama – z mednarodnostjo in interdisciplinarnostjo – in tako postavil kulturološki vidik slovenistike v problemsko jedro slovenskih humanističnih ved. – V čast mi je pozdraviti med nami ministrico za šolstvo, znanost in šport gospo dr. Lucijo Čok, ministra za zunanje zadeve gospoda dr. Dimitrija Rupla in ministrico za kulturo gospo Andrejo Rihter; pozdravljam seveda tudi vse druge predstavnike državnih in drugih znanstvenih in pedagoških ustanov. Naj izkoristim to priložnost in se zahvalim ministrstvu za šolstvo, znanost in šport za dvajsetletno tako rekoč nemoteno financiranje našega simpozija.

Dvajsetletnica simpozija Obdobja je zaznamovana s 16. stoletjem, z jubilejno 450-letnico prve slovenske knjige, umešča pa se tudi v aktualni nabor dejavnosti v zvezi z Evropskim letom jezikov, ki sta ga organizirala Svet Evrope in Evropska unija.

Dovolite mi, da v zvezi s 450 let staro prvo slovensko knjigo izločim eno samo misel, ki se mi zdi uporabna tudi za današnji čas: program slovenskega protestantizma je s svojo globoko kulturno prvino presegel ideologijo časa in postal s prevodom celotne Biblije 1584. leta ne samo evropsko aktualen odgovor na humanistično gibanje 16. stoletja, ampak, kot je dokazala zgodovina, z vgraditvijo ustvarjalne moči jezika v pojem slovenstva tudi temeljna kakovostna opredelitev tega pojma. Lahko rečemo, da je slovenski protestantizem gradil na humanistični (ontološki) razsežnosti jezika, na jeziku kot avtentičnem izrazu subjekta, tudi abstraktnega, kasneje nacionalnega. – Jezikovno vprašanje je temeljno nacionalno vprašanje, menita apologeta slovenstva 20. stoletja – Cankar in Vidmar.

Spodbujeni z idejami Evropskega leta jezikov smo s temo letošnjega simpozija odprli razpravljanje o aktualni vlogi nacionalnih jezikov, o prvinah vzdrževanja nacionalnih jezikov v novih, še nepreizkušenih družbenih in političnih okoliščinah. Namreč v bližnji perspektivi EU pričakovano slabljenje klasičnega pojma države vsaj v našem primeru kot bolj ali manj samozadostne nacionalne inštitucije nas sili v kritično razčlenitev vlog knjižnega jezika oz. v iskanje ustrezne sublimacije teh vlog.

Vemo, da je čas, ki ga živimo, zaradi kratkoročnosti tektonskih premikov družbe zgoščen in intenziven; zahteva izbiro ciljev in jasno strategijo njihovega uresničevanja. Ali jo slovenske nacionalne vede imajo? Jo ima znotraj njih slovenistika, med drugim tudi kot najnaravnejše izhodišče znanja drugih jezikov, danes nujnih bolj kot kadarkoli v novejši zgodovini. In če ima slovenistika svojo razvojno strategijo, upajmo, da je našla svoji vlogi primerno mesto tudi v nacionalnem programu države. – Ostaja dejstvo, da je od nas samih odvisno, ali bo meja referenčnega sveta globalnega in nacionalnega jezika v združeni Evropi res ločnica nacije in naroda – če si sposodim izraz iz slovenskega filozofskega pojmovnika, ločnica državotvornega in na-rojenega, se pravi zaznamovanega z omejenimi, samo navznoter delujočimi deželnimi, regijskimi, lokalnimi inštitucijami, ali pa bo šlo za prepoznavni, tvorni stik državnih entitet, z razvidnim lastnim ustvarjalnim deležem. Mislim, da je to slednje naš skupni cilj – cilj stroke in državne politike.

Prof. dr. Ada Vidovič Muha
predsednica simpozija Obdobja 20